

ASPECTE CLINICE ÎN PROBLEMATICA PSIHOLOGICĂ LA ADOLESCENȚII DIN FAMILIILE TEMPORAR DEZINTEGRATE

Zinaida BOLEA

Catedra Psihologie Aplicată

The article is based on the clinical activity with adolescents from the temporarily disintegrated families in the context of migration. The psychological counseling with the adolescents reveals that the phenomenon of parental separation during migration can have a dramatic impact on the psychological development and well-being of children and adolescents and can cause the following psychological problems: depressive and anxious states, antisocial behaviour, school failure, addictive behaviour (addiction to Internet, drug and/or alcohol use), early sexual life. The problems of this category of adolescents are presented and analyzed from the developmental normative perspective and related to the subject of parental role in development of adolescents. In the article are presented two study case which reveal the specificity of depressive disorders and the specificity of internet addiction in the context of migration.

În ultimul deceniu migrația populației a devenit un fenomen definitoriu pentru societatea noastră, fenomen care are implicații complexe asupra funcționării familiei și asupra stării psihoemoționale a copiilor și adolescenților. Studiile realizate în Republica Moldova relevă că migrația afectează toate personajele implicate, iar copiii și adolescenții manifestă o vulnerabilitate psihică ridicată în contextul acestui fenomen [3, 4, 5]. Ca factor etiologic central se evidențiază separarea de părinți și imposibilitatea realizării funcțiilor parentale, aceste funcții fiind neglijate sau delegate altor persoane. În literatura psihologică, separarea pe termen lung este descrisă drept un traumatism sever cu implicații imediate sau tardive asupra dezvoltării psihice a copilului și adolescentului, la fel, și asupra procesului de integrare psihosocială a acestora [2, 1].

Evidențele atestate în cadrul activităților de consiliere clinică relevă că în ultimii ani copiii și adolescenții din familiile temporar dezintegrate constituie o categorie bine delimitată de beneficiari, aceștia reprezentând aproximativ 30% dintre solicitările pentru consiliere psihologică (datele Asociației Medicale Teritoriale „Centru”, Chișinău). Analiza materialului clinic denotă că plecarea părinților poate determina apariția următoarelor probleme psihologice la adolescenți: absenteism școlar, nereușită școlară, stări anxioase, stări depressive, dependență de internet, comportament antisocial, viață sexuală precoce.

Activitatea de consiliere psihologică desfășurată cu adolescenții și părinții acestora atestă că disfuncționalitatea psihică a adolescentului este marcată de anumite caracteristici: 1) în virtutea tendinței spre independență specifică acestei vârste, adolescenții acceptă mai ușor plecarea părinților la muncă peste hotare (acceptare care se manifestă la nivel rațional, conștient); 2) problemele psihologice apar în timp după plecarea părinților, spre deosebire de copiii de vârstă preșcolară și vârstă școlară mică, în cazul cărora stările de dezadaptare psihologică se manifestă imediat după separarea de părinți; 3) se atestă tendința părinților de a subaprecia riscurile în cazul adolescenților, considerând că separarea temporară la această vârstă este inofensivă; 4) se observă diferențe de gen privind specificul disfuncționalității: la băieți se manifestă mai frecvent tendința de a se implica în comportamente antisociale, consumul de tutun, de alcool, dependența de internet, în cazul fetelor – mai frecvent stări depressive, stări anxioase, surmenaj fizic și psihic.

Material clinic

Materialul clinic prezentat cuprinde două studii de caz care ilustrează realitățile psihologice specifice migrației.

Marius, 16 ani, elev la liceu. A venit la consultație împreună cu tata. Locuiește în mediul urban.

Acuzele. Tatăl băiatului susține că este îngrijorat din cauza faptului că fiul său petrece aproape tot timpul în fața calculatorului, uneori chiar toată noaptea. În afară de calculator nu mai este interesat de nimic, nu vrea să iasă la plimbare, nu se implică în responsabilitățile casnice, nu este interesat de comunicarea cu colegii.

Istoricul vieții. Când Marius a atins vârsta de 13 ani, părinții au plecat în străinătate la muncă. Pe parcursul ultimilor trei ani adolescentul a locuit în familia unor cunoștințe. Părinții revin în țară de două ori pe an, pentru o lună și jumătate vara și pentru o lună iarna.

Istoricul tulburării. Tatăl susține că până la plecarea lor nu exista problema dependenței de internet. Au început să observe acest lucru când veneau în vacanță, ceea ce le-a confirmat și familia la care stă adolescentul. Sunt îngrijorați de faptul că este dificil să comunice cu Marius, simt că acesta s-a înstrăinat.

Comportamentul în timpul consultației. Este nemulțumit că a fost adus la consultație. Nu consideră o problemă faptul că se află în permanență pe internet, susține că părinții nu-l înțeleg. Spune că iubește jocurile pe calculator și că are mulți prieteni pe net. Participă în diferite activități de grup pe net, câștigă de multe ori, îi ajută pe alți membri ai echipei. Spune că este fericit în acest sistem de comunicare. Relatează că a început să joace din cauza plictiselii, nu știe cu ce altceva să se ocupe, nu-i prea reușește să comunice cu colegii de clasă. Devine anxios și irascibil atunci când se discută despre posibilitatea limitării timpului petrecut pe net. Convorbirea cu adolescentul relevă că acesta are un nivel de cultură generală scăzut, nu manifestă interes pentru alte subiecte și domenii ale vieții.

Daniela, 15 ani. Este elevă la liceu. Locuiește în mediul rural.

Acuzele. Daniela acuză stări anxioase, nervozitate, insomnie, frica de a dormi singură în casă.

Istoricul vieții. Daniela este singurul copil în familie. Până la vârsta de 11 ani a locuit împreună cu mama, tatăl și bunica. Când a împlinit 11 ani, mama a plecat peste hotare la muncă. Daniela a rămas cu bunica și tatăl, care suferă de alcoolism. Doi ani mai târziu bunica a decedat. Adolescența a început să locuiască doar cu tatăl. O ajută rudele care locuiesc în același sat, dar oricum responsabilitățile principale îi revin Danielei.

Istoricul tulburării. Daniela susține că principala problemă este alcoolismul tatălui, și anume faptul că acesta are frecvent crize alcoolice la care ea asistă și este nevoită să cheme ambulanța. Fiind martora acestor crize, ulterior i-a apărut frica că ar putea să nu se descurce și tata ar putea muri. În special, a devenit mai anxioasă după moartea bunicii. Acest lucru a condiționat apariția tulburărilor de somn: adolescența adoarme foarte greu, pe la orele 03 dimineța, se trezește noaptea, are somn superficial. Ultimele 6 luni starea ei s-a înrăutățit și îi este frică să doarmă singură. Împreună cu ea doarme o rudă care locuiește în apropiere. Simte o neliniște permanentă pentru tatăl său. Este neliniștită și din cauza relației dintre părinți care după plecarea mamei s-a înrăutățit, iar mama vorbește tot mai des despre divorț.

Comportamentul în timpul consultației. Daniela a stabilit chiar de la prima consultație un contact pozitiv cu psihologul, a expus ușor problemele sale, a manifestat motivație pentru consiliere psihologică. Testarea conform Inventarului de Depresie Beck a relevat o stare depresivă moderată. Pe parcursul convorbirii a spus că se simte deseori neajutorată. Nu are cu cine să discute multe probleme importante pentru vârsta ei, cum ar fi alegerea profesională, prietenia cu semenii de sex opus, conflictele ce apar la școală.

Analiza cazurilor

Materialul clinic denotă că fenomenul migrației, prin traumatismele psihologice pe care le comportă, poate accentua vulnerabilitatea adolescentului la disfuncționalitatea psihologică. Separarea de părinți compromite satisfacerea necesităților psihologice de bază ale adolescenților: nevoia de continuitate, nevoia de predictibilitate, nevoia de afecțiune, nevoia de comunicare, nevoia de siguranță [Perry B., 2002, *apud* 6].

În cazul stărilor depresive apărute în contextul migrației au fost identificați următorii factori etiologici:

- 1) separarea de părinți, respectiv, sentimentul de singurătate ce însoțește adolescentul pe parcursul întregii perioade în care este despărțit de părinți;
- 2) surmenajul fizic și psihic determinat de preluarea responsabilităților parentale;
- 3) carențele comunicative care fac imposibilă realizarea unei comunicări empatică părinte-adolescent, comunicare prin intermediul căreia părintele oferă suport emoțional adolescentului;
- 4) separarea de părinte nu permite satisfacerea nevoii de predictibilitate a adolescentului, acesta fiind perturbat de schimbările în ambientul familial și de comunicarea deseori deficitară dintre părinți.

Pe lângă aceste aspecte, ce țin de analiza comportamentului manifestat, este important a menționa și anumite aspecte ce țin de funcționarea inconștientă. Din cazul prezentat observăm că problematica oedipiană poate fi actualizată într-o manieră greu de elaborat pentru adolescent (cuplul tată-fiică actualizează la nivel inconștient fantasmăle oedipiene ale fetei).

Dependența de internet reprezintă o altă problemă psihologică care are tangențe semnificative cu fenomenul migrației. În urma analizei materialului clinic prezentat pot fi identificați următorii factori etiologici ce țin de fenomenul migrației:

- 1) lipsa autorității părintești și prejudicierea funcției educative. În virtutea absenței sale, părintele nu poate structura un cadru existențial în care să realizeze disciplinarea și îndrumarea adolescentului;
- 2) problema structurării timpului liber al adolescentului, absența activităților extrașcolare și reducerea consumului cultural și intelectual al adolescentului;

- 3) lipsa comunicării cu părinții poate determina apariția sentimentelor de singurătate și izolare la persoanele cu anumită predispoziție (introversiune, timiditate), iar comunicarea virtuală vine să suplineze deficitul de comunicare în viața reală;
- 4) la nivel inconștient, dependența de internet poate trăda o funcționare depresivă care se manifestă printr-o lipsă totală de motivație și izolare, incapacitatea de a-și controla propriul destin, propria personalitate și viitorul.

Concluzii

Adolescența reprezintă o perioadă de vârstă care este definită printr-o multitudine de vicisitudini psihice și obiective psihologice ce se impun pentru a fi definitivat procesul de determinare a identității (printre acestea menționăm elaborarea haosului pubertar la nivel hormonal și fiziologic, acceptarea propriei scheme corporale, achiziționarea independenței psihoemoționale, definirea identității sexuale, definirea identității de sine etc.). Situația existențială a migrației condiționează și mai multă instabilitate în contextul pierderii anumitelor limite existențiale, limite menținute în mod normal de prezența și implicarea figurilor parentale.

Separarea de părinți în contextul migrației comportă diverse fenomene psihologice cu semnificație etiologică pentru disfuncționalitatea psihică a adolescentului: deprivarea parentală, educația prin corespondență, comunicarea deficitară, preluarea responsabilităților parentale de către adolescent, neglijarea necesităților psihoemoționale ale adolescentului.

Referindu-ne la nocivitatea psihică a separării de părinți, nu pretindem la generalizarea concluziilor formulate. Dar considerăm că pe fundalul unor factori etiologici predispozanți, separarea de lungă durată intervine ca factor favorizant pentru problemele psihologice menționate. Iar în calitate de factori declanșatori pot interveni traumatismele psihosociale trăite de adolescenți în perioada separării de părinți.

În contextul migrației, funcționarea adolescentului poate avea un fundal existențial depresiv care este deseori ignorat de adolescent sau anturajul acestuia. Această funcționare poate determina apariția altor tulburări comorbide și incapacitatea adolescentului de a face față conflictelor interioare, stresorilor externi și exigențelor generale impuse de specificul vârstei.

E de menționat că fenomenul migrației reliefează anumite carențe privind educația psihologică a populației, fiind important a informa părinții despre necesitățile psihoemoționale ale copilului și adolescentului și consecințele psihologice în cazul privării copilului și adolescentului de prezența implicată a părinților.

Realitățile clinice care se regăsesc în migrație impun ca deziderat în aspect preventiv și psihoconsultativ informarea părinților privind respectarea condițiilor unei separări mai puțin traumatizante care ar include alegerea unui substitut parental potrivit, verbalizarea detaliilor privind plecarea, menținerea unui cadru existențial stabil (același substitut parental, același spațiu pentru locuit), găsirea unor modalități de comunicare ce să ofere posibilitatea menținerii la nivel psihologic a unei relaționări continue părinte-copil, accentul pe o relație terapeutică de lungă durată cu stimularea elaborării momentelor traumatice.

În același timp, în ultimii ani, prin numărul de adresări pentru consultații psihologice, s-a atestat creșterea interesului pentru asistența psihologică la populația implicată în migrație. Acest fapt scoate în evidență tendința de conștientizare a efectelor negative ale migrației asupra stării psihoemoționale ale copiilor și adolescenților și despre formarea unei atitudini pozitive față de asistența psihologică.

Referințe:

1. Bulai Tereza. Fenomenul migrației și criza familială. - Iași: Lumen, 2006.
2. Ciofu Carmen. Interacțiunea părinți-copii. - București, 1998.
3. Cunicovschi L. Influența migrațiunii temporare a părinților asupra stării psihice a copiilor. Materialele Congresului de psihiatrie „Actualități în psihiatrie”, Chișinău, 27-28 mai, 2004.
4. Goraș-Postică V. Dezvoltarea psihosocială a copiilor în familiile temporar dezintegrate din Republica Moldova, Materialele conferinței „Dezvoltarea psihosocială a copiilor în familiile dezintegrate din Republica Moldova”, Chișinău, septembrie, 2004.
5. Ляшок Т. Нервно-психические расстройства у детей вследствие миграции родителей. Materialele Congresului de psihiatrie „Actualități în psihiatrie”, Chișinău, 27-28 mai, 2004.
6. Muntean A. Psihologia dezvoltării umane. - Iași, 2006.
7. Vincent M. A îndura adolescența. Lucrul clinic cu adolescenții și părinții lor. - București: Editura Fundației Generația, 2008.

Prezentat la 02.06.2011